

DE LANGE WEG NAAR HUIS

Patrik Svensson

De lange weg naar huis

OVER EEN VADER, EEN ZOON EN DE PALING

Uit het Zweeds vertaald door Geri de Boer

2019

THOMAS RAP
AMSTERDAM

Deze uitgave is tot stand gekomen met financiële steun
van de Swedish Arts Council.

KULTURRÅDET

Copyright © Patrik Svensson
Copyright Nederlandse vertaling © 2019 Geri de Boer
Oorspronkelijke titel *Ålevangeliet*
Oorspronkelijke uitgever Albert Bonniers Förlag, Stockholm
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Foto auteur Emil Malmberg
Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede
Druk Wilco, Zutphen
ISBN 978 94 004 0458 8
NUR 320

thomasrap.nl

*Later in the same fields
He stood at night when eels
Moved through the grass like hatched fears*

– SEAMUS HEANEY

Inhoud

De paling	9
Bij de rivier	15
Aristoteles en de paling die uit de modder voortkwam	22
Een paling in de ogen kijken	37
Sigmund Freud en de palingen van Triëst	43
Illegaal vissen	58
De Deen die de paaigrond van de paling vond	62
Tegen de stroom in zwemmen	80
Mensen die op paling vissen	86
De paling te slim af zijn	100
De griezelige paling	105
Dieren doden	126
Het leven onder water	135
Een fuik zetten	163
De lange weg naar huis	172
Een dwaas worden	194
De paling ontvalt ons	204
In de Sargassozee	230
<i>Dankwoord</i>	245
<i>Bronnen</i>	247

De paling

De geboorte van de paling vindt plaats in de Sargassozee. Deze plek in het noordwestelijk deel van de Atlantische Oceaan is hiervoor in alle opzichten ideaal. De Sargassozee is namelijk niet zozeer een duidelijk gedefinieerd water als wel een zee in een zee. Waar hij begint en waar hij ophoudt, is niet zo gemakkelijk te zeggen, want deze zee laat zich niet vangen in de gebruikelijke wereldse afmetingen. Hij ligt een stukje ten noordoosten van Cuba en de Bahama's, ten oosten van de Noord-Amerikaanse kust, maar hij is ook in beweging. Met de Sargassozee is het net als met een droom: je kunt bijna nooit zeggen wanneer je er precies in verzeild raakte en wanneer je er weer uit kwam; het enige wat je weet, is dat je er bent geweest.

Die grilligheid wordt veroorzaakt doordat de Sargassozee nergens aan het vasteland grenst, maar slechts wordt afgebakend door vier machtige stromingen. In het westen de levenwekkende Golfstroom, in het noorden de Noord-Atlantische Stroom, in het oosten de Canarische Stroom en in het zuiden de Noord-Atlantische Equatoriale Stroom. Over een oppervlak van vijf miljoen vierkante kilometer draait de Sargassozee als een warme, trage wereling binnen deze gesloten cirkel van oceaanstromingen. Wat hier binnenkomt, komt er niet altijd zomaar weer uit.

Het water is diepblauw, helder en op sommige plaatsen wel tot zeventuizend meter diep. Aan de oppervlakte drij-

ven enorme matten van een plakkerige bruinwiersoort die *Sargassum* heet en waaraan de zee haar naam te danken heeft. Plakken grove zeewier van duizenden meters lengte bieden leven en bescherming aan tal van wezens: kleine ongewervelde dieren, vissen en kwallen, schildpadden, garnalen en krabben. Dieper in het water gedijen allerlei zeegrassen en andere planten. Het wemelt daar in het donker van het leven, als in een bos in de nacht.

In deze zee wordt de Europese aal, *Anguilla anguilla*, geboren. Hier spelen in de lente de geslachtsrijpe palingen, en hier leggen en bevruchten ze hun eitjes. Hier ontstaat, beschermd door de diepe duisternis, een klein, op een larve lijkend wezentje met een ontsierend klein kopje en slecht ontwikkelde ogen. Dit diertje, dat slechts een paar millimeter lang, plat en vrijwel volledig doorzichtig is, wordt een *leptocephalus*-larve genoemd, of ook wel ‘wilgenbladlarve’, omdat het op een wilgenblad lijkt. Dit is het eerste levensstadium van de paling.

Het doorschijnende wilgenblaadje gaat meteen op reis. Op de Golfstroom drijft het enkele duizenden kilometers over de Atlantische Oceaan naar de kusten van Europa. De tocht kan wel drie jaar duren, en in die tijd groeit de larve langzaam, millimetertje voor millimetertje, als een langzaam opzwellend blaasje, en als hij na al die tijd Europa bereikt, ondergaat hij zijn eerste metamorfose en verandert hij in een glasaal. Dit is het tweede levensstadium van de paling.

Glasalen zijn, net als hun op een wilgenblad lijkende vroegere ik, bijna helemaal doorzichtig. Ze zijn zes of zeven centimeter lang, dun en kronkelig, en transparant alsof er in hun lichaam nog geen ruimte is voor kleur of zonde. Ze zien eruit, schreef marien bioloog en auteur Rachel Carson, als ‘dunne glazen staafjes, nog geen vinger lang’.

Ze zijn heel fragiel en ogenschijnlijk weerloos, en worden door sommigen, bijvoorbeeld de Basken, als lekkernij beschouwd.

Als de glasalen bij de Europese kusten aankomen, trekken de meeste al snel naar de rivieren, waar ze zich vrijwel onmiddellijk aanpassen aan een leven in zoet water. Hier ondergaan de alen opnieuw een metamorfose en veranderen ze in gele alen. Ze gaan op wormen lijken en krijgen spieren. Hun ogen zijn klein en in het midden duidelijk donker. De kaken worden breed en sterk. De kieuwoeningen zijn klein en liggen bijna helemaal verborgen. De dieren hebben smalle, zachte vinnen over de hele lengte van zowel de boven- als de onderkant. De huid wordt gepigmenteerd, krijgt bruin-, geel- en grijsgeschakeerde kleuren en wordt bedekt met schubben die zo klein en zacht zijn dat ze niet te zien en niet te voelen zijn, als een ingebouwd pantser. De glasaal was teer en broos, maar de gele aal is sterk en stevig. Dit is het derde levensstadium van de paling.

De gele aal trekt rivieren, beken en sloten in; hij kan zich voortbewegen door de ondiepste en dichtst begroeide waterloopjes, maar ook door kolkend water, door troebele meertjes en kalme beekjes, door woeste rivieren en warme poeltjes. Als het nodig is, kan hij ook door moerassen en sloten zwemmen. Hij laat zich nergens door weerhouden, en als er geen andere alternatieven meer over zijn, kan hij zelfs aan land gaan, zich door gras en struikgewas slingeren en een uur onderweg zijn naar ander water. De paling is dus een vis die zich niet houdt aan de meest elementaire vereisten van het vis-zijn. Misschien wéét hij niet eens dat hij een vis is.

Hij kan honderden kilometers trekken, onvermoeibaar en in allerlei omstandigheden, totdat hij opeens besluit

dat hij thuis is. Hij stelt geen erg hoge eisen aan die woning, het is een milieu dat hij leert kennen en verdraagt, en waaraan hij zich aanpast – een rivier of een meertje met een modderige bodem en bij voorkeur een paar stenen of holtes waarin hij zich kan verstoppen, en voldoende eten – maar als hij zijn woonplaats eenmaal heeft gevonden, blijft hij daar jaar in jaar uit en beweegt hij zich normaal gesproken binnen een straal van hooguit een paar honderd meter. Als hij door externe factoren ergens anders heen moet, keert hij zo snel mogelijk terug naar zijn gekozen woonplaats. Palingen die bij wijze van experiment werden gevangen, voorzien van radiozendertjes en kilometers verderop weer vrijgelaten, zwommen binnen een week terug naar de exacte plek waar ze gevangen waren. Niemand weet hoe ze de weg kunnen vinden.

De gele aal is solitair. Hij brengt zijn actieve leven doorgaans in eenzaamheid door en laat de jaargetijden bepalen wat hij doet. Maar als het koud is, kan hij tijdenlang doodstil in de modderige bodem liggen, volkomen passief, en dan wordt hij af en toe omringd door andere palingen, en dan liggen ze daar als een haastig in elkaar geflanste kluwen.

De gele aal jaagt bij voorkeur 's nachts. In de schemering stijgt hij op uit het bodemsediment en gaat hij op zoek naar voedsel. Hij eet alles wat hij tegenkomt: wormen, larven, kikkers, slakken, insecten, kreeften, vis, als de kans zich voordoet ook kleine muizen en vogeljongen. Hij is zelfs een aaseter.

In deze geelbruine gedaante, in een afwisseling van activiteit en passiviteit, brengt de paling het grootste deel van zijn leven door. Zonder uitgesproken doelbewustheid, afgezien van het dagelijkse zoeken naar voedsel en bescherming. Alsof het leven vooral een wachten is, alsof de zin

ervan in de tussenpozen ligt of in een abstracte toekomst die slechts met geduld kan worden bespoedigd.

En het is een lang leven. Een paling die ziekte en ongeluk weet te vermijden, kan wel vijftig jaar op een en dezelfde plek leven. In Zweden zijn palingen in gevangenschap bewijsbaar meer dan tachtig jaar oud geworden. Er zijn zelfs mythen en volksverhalen over alen die ver boven de honderd zijn geworden. Als de paling het doel van zijn bestaan, dat wil zeggen de voortplanting, wordt onthouden, lijkt hij wel eindeloos te kunnen blijven leven. Alsof hij eeuwig zou kunnen blijven wachten.

Maar er komt een moment in zijn leven, waarschijnlijk na vijftien tot dertig jaar, waarop de in het wild levende paling besluit zich te gaan voortplanten. Waar dat besluit vandaan komt, weten we niet, maar als het eenmaal is genomen komt er een abrupt einde aan het wachtende bestaan van de aal en verandert zijn leven totaal. Hij trekt weer naar zee en ondergaat intussen zijn laatste metamorfose. De vale, onbepaald geelbruine kleur van de huid verdwijnt, de nuances worden scherper en helderder, de rug wordt zwart en de flanken worden zilverachtig, met duidelijke lijnen. Het lijkt wel of zijn hele wezen getekend wordt door deze plotselinge doelbewustheid. De gele aal wordt een zilveraal (ook wel: schieraal). Dit is het vierde levensstadium van de paling.

Als de lente komt met haar beschermende duisternis, trekt de zilveraal naar de Atlantische Oceaan en vervolgens naar de Sargassozee. En alsof het een bewuste handeling is, past zijn lichaam zich volkomen aan de vereisten voor deze reis aan. Nu pas ontwikkelt het voortplantingsorgaan van de paling zich, de vinnen worden langer en sterker om sneller te kunnen zwemmen, de ogen worden groter en kleuren blauw om beter te kunnen zien in de

diepte van de zee, de spijsvertering stopt met functioneren, de maagzak lost op en alle energie die de paling nodig heeft, moet uit de vetreserves komen; zijn lijf vult zich met kuit of hom. Niets in zijn conditie mag de zilveraaf afleiden van het gestelde doel.

Hij zwemt wel vijftig kilometer per dag, soms op een diepte van duizend meter, en het is een reis waarover de mens nog altijd heel weinig weet. Misschien duurt het een halfjaar, misschien stopt hij onderweg om een winterslaap te houden. Gebleken is dat een schieraal in gevangenschap wel vier jaar kan leven zonder ook maar iets te eten.

Het is een lange, ascetische reis, waarvan de navigatie plaatsvindt met een onverklaarbare existentiële doelbewustheid. Maar eenmaal in de Sargassozee komt de paling opnieuw thuis. Onder de rusteloze plakken zeegrassen en wieren worden de eitjes bevrucht. Daarmee is de paling klaar, zijn leven is volbracht en hij sterft.